

6. Немченко А.Б., Ніраз І. В. Методологія системного підходу в управлінні організацією / А. Б. Немченко, І. В. Ніраз // Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. – Вип. 10. – Ч. 1. – Кіровоград: КНТУ, 2010. – С. 275 – 280.

7. Проскуріна Н.М. Методологічні основи системного дослідження процедурного забезпечення аудиту [Текст] / Н. М. Проскуріна // Вісник Донецького Національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського : Науковий журнал. – 2011. – № 4. – С. 347-353.

8. Філозоп О.В. Організація процесу внутрішнього аудиту на підприємстві / О.В.Філозоп // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 1(13). / Відп. ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 408с. – С. 369-374.

**О. С. Кот**  
аспірант,

*Київський національний торговельно-економічний університет*

## **ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ БАНКІВ**

Під впливом інтеграційної хвилі розширилися економічні межі фінансового контролю і це призвело до зростаючої тенденції його прозорості в сфері менеджменту банківського середовища.

Але дотичність зовнішніх кризових явищ до вітчизняного банківського сектору спричинили проблему спаду ліквідності та платоспроможності, що стало каталізатором спаду межі прибутковості регулятивного капіталу і падінням рівня довіри населення країни.

Тому в даних умовах фінансово різнобічна банківська діяльність потребує постійної модернізації, яка є практично неможливою без фінансового контролю і впровадження науково обґрунтованих методик щодо удосконалення банківського менеджменту. Оскільки від ефективності його проведення залежить максимальна рентабельність фінансово-господарської діяльності банку, яка в свою чергу інтерпретується через призму прийняття керівництвом економічно обґрунтованих управлінських рішень.

Забезпечення гарантованих Конституцією прав володіти, користуватися та розпоряджатися приватною власністю, становлення громадянського суспільства, економічною основою якого вона є, обумовлює виникнення та посилює актуальність розвитку незалежного контролю[14].

В зазначеному контексті актуальною є проблема посилення рівня незалежного контролю за прозорістю власників та платоспроможністю окремих банків. Тут доцільно виділити наступні аспекти:

- 1) неясність власників погіршує можливості для оцінки та контролю за операціями з пов'язаними особами;
- 2) неясність власників полегшує «позбавлення активів» (**asset stripping**).

Це породжує головні ризики, які спричинені відсутністю об'єктивної оцінки кредиту та надмірною концентрацією кредитного ризику. Тобто інсайдер (наближена особа до банківських активів) в завуальованій формі має прямий доступ до банківських активів та отримує безповоротний кредит, що суперечить банківському законодавству.

На даний момент практично всі банки мають систему внутрішнього контролю. Проте здебільшого вона є фрагментарною і їй бракує всебічного та всеохоплюючого незалежного підходу: внутрішній аудит не має чітко визначеного каналу звітування при обмеженості своїх функцій (лише перевірка повноти та точності фінансової інформації, дотримання законодавчих вимог, перевірка внутрішньої документації та виконання процедури управління ризиками) та недостатньо уваги приділяється оцінці корпоративних клієнтів.

Тому проблема практичного визначення статусу незалежності внутрішнього аудиту в системі фінансового контролю банків є надзвичайно важливою для підтримання їх фінансової стабільності і ліквідності.

Дана наукова тематика актуалізована працями українських і російських вчених, а зокрема: М. Т. Білухи [3], Ф. Ф. Бутинця [5], Б. Ф. Усача [6], В. О.Шевчука [7,13-16], І. І. Пилипенка [8,13-15], П. Ю. Буряка [9], Н. І. Верхоглядової [10], В. Пантелеєва [12], В. П. Суйца [4] та ін.

Науковий внесок вчених у розвиток методології аудиту є надзвичайно важливим, про що говорять їх численні дослідження та раціональні пропозиції. Але потребує подальшого теоретичного обґрунтування питання внутрішнього аудиту в банках з метою визначення його незалежності та наданням практичних рекомендацій щодо його удосконалення.

Мета цієї статті полягає у дослідженні проблем незалежного внутрішнього контролю – аудиту в сучасних кризових умовах та їх вирішення шляхом удосконалення системи фінансового контролю банків.

Методологічною основою статті є системний підхід до розкриття наукової сутності аудиту і процесу його відтворення, а також ефективності його дії. Теоретичною та методичною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних і зарубіжних економістів, аналіз законодавчих та нормативних актів Національного банку України, інструктивні матеріали, а також дані фінансової звітності банків.

В системі фінансового контролю банків основним гарантом підтвердження достовірності публічної фінансової звітності та висловлення експертної думки про якість її складання і подання є аудит (внутрішній і зовнішній). Тут доречною є наукова думка проф. Шевчука В. О. щодо трактування контролю як системи, яка має складатися щонайменше з трьох елементів: контролюючого суб'єкта, підконтрольного об'єкта, контрольні дії [7,16].

На нашу думку, доцільно відмітити, що вірно складена та практично апробована система внутрішнього аудиту має включати в себе наступні складові, такі як: систему бухгалтерського обліку (правильність реєстрації господарських операцій); оптимальне середовище аудиту (безпосередній

доступ до активів банку); засоби аудиту (дозвіл на ведення бухгалтерських операцій).

Тому основними цілями і завданнями системи внутрішнього аудиту є незалежний рівень контролю за ефективністю його проведення та інформаційною прозорістю обліково – економічної інформації здобутої засобами аудиту за грошовим обігом і зобов'язаннями банку (рис. 1).

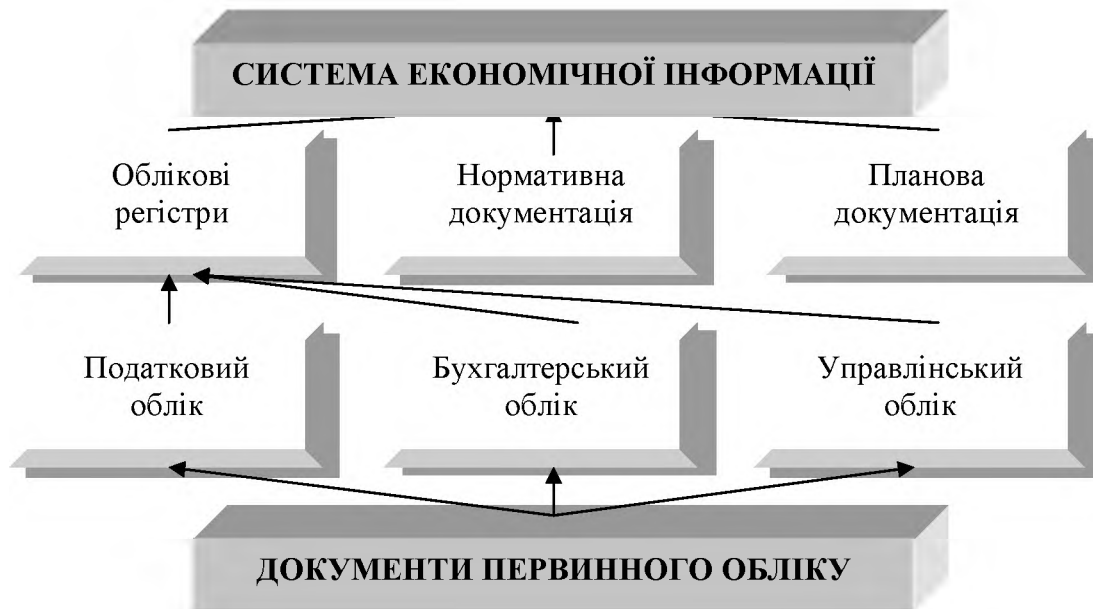


Рис. 1. Графічна інтерпретація системи обліково-економічної інформації банків

Із рисунку випливає, що при аудиті облік виступає своєрідною системою контролю за веденням фінансово-господарської діяльності банків, оскільки облік існує для контролю і без нього неможливий. Для цілей аудиту облік дає можливість здійснення наступного контролю, тобто контролю не в момент його проведення, а у будь-який час пізніше. За наявності обліку особа, яка здійснює аудит, має змогу у будь-який час провести контрольні процедури з метою виявлення помилок чи шахрайства грошових операцій банків.

У таких випадках виявити помилку чи шахрайство методом наступного контролю немає змоги, адже аудитору для перевірки буде надано належним чином оформлений документ, за даними якого факт шахрайства виявити практично неможливо. В даній ситуації важливим видом контролю є поточний контроль, який проводиться безпосередньо під час здійснення господарських операцій та їх документування. Делегувати даний контроль доречно структурним підрозділам внутрішнього аудиту під патронатом Спостережної ради банку.

В банківській практиці створення служби внутрішнього аудиту регламентовано Положенням №114 [1], в яких визначено предметність, задачі і функції аудиту. Доцільно констатувати, що задачі і функції повинні

бути реально визначеними, економічно досяжними та раціонально сформульованими.

Виходячи із вище дослідженого для надання аудиту відповідного рівня незалежності та контролю за прозорістю потенційних інвесторів банку ми пропонуємо під час організації служби внутрішнього аудиту законодавчо керуватися Кодексом професійної етики та Стандартами професійної практики внутрішнього аудиту, які регламентовані Інститутом внутрішніх аудиторів. Про основні засади організації аудиту розповідається в Стандартах № 100 «Незалежність», № 200 «Професійна компетентність» та № 500 «Керівництво відділом внутрішнього аудиту» [6]. Наведені документи юридично інтерпретують незалежний рівень аудиту та публічне опублікування інформації стосовно прозорості потенційних інвесторів банку.

З урахуванням особливостей вітчизняного банківського законодавства під час розробки внутрішніх документів, що регламентуватимуть незалежну діяльність внутрішнього аудиту, серед функцій доцільно визначити наступні:

- ✓ поточний моніторинг бухгалтерської та статистичної звітності (доречно вказати ті види звітності, які керівництво доручає моніторити – «Звіт про рух та залишки коштів на рахунках резидентів за межами України» ф.№535 (квартальна) та ін.);
- ✓ здійснення аудиторських перевірок, експрес-перевірок, контрольного спостереження (моніторинг);
- ✓ оцінка ефективності діючих систем внутрішнього контролю, робота по їх вдосконаленню;
- ✓ розробка та впровадження внутрішніх регламентів (положень, правил, процедур);
- ✓ контроль за прозорістю власників банку при встановленні їх юридичного статусу;
- ✓ консультування працівників з питань бухгалтерського обліку та оподаткування, здійснення окремих господарських операцій;
- ✓ підвищення якості внутрішнього і зовнішнього аудиту, в тому числі за рахунок забезпечення належної реалізації Міжнародних стандартів аудиту, об'єктивної сертифікації зовнішніх аудиторів [4];
- ✓ участь у постановці та вдосконаленні бухгалтерського і податкового обліку, комплексній автоматизації усіх видів обліку в АРМ та ОДБ «Клієнт-банк»;
- ✓ оптимізація бізнес-процесів при складанні плану (виявлення слабких місць, планування, дослідження, проектування, погодження і затвердження, внесення коректив щодо подальшого вдосконалення);
- ✓ участь у проведенні аудиту та інших контрольних процедур, пов'язаних із грошовим обігом.

Пріоритетний напрям при визначенні запропонованих функцій надасть змогу удосконалити незалежність проведення внутрішнього аудиту в системі фінансового контролю банків і дозволить професійно підійти до прозорості акціонерів та уникненню завищеності характеру фінансових операцій.

У керівних принципах Базельського комітету з банківського регулювання і нагляду окремо наголошується, що якісному корпоративному управлінню в банках особливо сприяють правильні механізми незалежного контролю – аудиту [2].

Банки нормативно обізнані з принципами корпоративного управління і усвідомлюють переваги його ефективного застосування при досягненні економічних цілей. Зокрема, це стосується вдосконалення системи управління ризиками, системи внутрішнього контролю та підвищення ефективності оперативної діяльності (рис. 2).



Рис. 2 Схема корпоративного управління банків через систему дії фінансового контролю

На практиці банкам складно визначити функціональні обов'язки та повноваження своїх органів управління, особливо Спостережної ради. Останні часто не беруть участі у формуванні економічної стратегії розвитку банку та існують формально. Більшість керівників банків усвідомлюють, що корпоративне управління є важливим питанням, але мало хто з них офіційно виділив кошти для його розвитку на адекватному рівні у своїй банківській установі.

В рекомендаціях Базельського комітету з банківського регулювання і нагляду система контролю є засобом зміцнення корпоративного управління в банках. Вона не просто дисциплінує банки в тому, що стосується їхньої щоденної діяльності, забезпечуючи дотримання внутрішніх і зовнішніх нормативних документів, але й надає змогу Спостережній раді і Правлінню ефективно оцінювати ризики банку та визначати його майбутню стратегію.

Роль аудиторів є особливо важливою для контрольного процесу корпоративного управління. Ефективність ради і вищого керівництва ми пропонуємо посилити наступними шляхами:

- визнання пріоритетності аудиторського процесу і доведення до відома банківських працівників важливості цього;
- вчасного і ефективного використання висновків аудиторів;
- забезпечення незалежності керівника служби внутрішнього аудиту через підзвітність раді або аудиторському комітету ради;
- залучення зовнішніх аудиторів до визначення ефективності системи внутрішнього контролю;

- висування вимоги вчасного виправлення керівництвом проблем, які виявлені аудитором.

Рада має враховувати те, що внутрішні і зовнішні аудитори є надзвичайно важливими діями. Зокрема, їй доцільно використовувати роботу аудиторів як форму незалежної перевірки інформації, яку отримано від керівництва щодо операційної діяльності банку. Тому в даному випадку доречно регламентувати компенсацію членів правління та інших ключових працівників і забезпечити, щоб така компенсація узгоджувалася з культурою, цілями, стратегією і контрольним середовищем банку. Це надасть змогу посилити мотивацію вищого керівництва та іншого керівного персоналу діяти в найкращих інтересах основної місії банку – максимізації прибутку.

Провівши дослідження основних принципів Базельського Комітету щодо «Посилення банківської прозорості» слід зазначити, що притягнення Ради директорів і Правління банку до відповідальності за їхні дії і економічну роботу є майже неможливими, коли не існує прозорості<sup>1</sup>. Це відбувається в ситуаціях, коли акціонери, учасники ринків і широка публіка не отримують достатньої інформації про структуру і цілі банку, за якими треба судити про ефективність роботи ради і вищого керівництва в управлінні банку.

Прозорість може посилити надійність корпоративного управління, що в свою чергу посилить контроль за фінансово-господарською діяльністю банку і знизить межу порушень даної сфери. Тому публічне розголошення інформації доцільно подавати у наступному вигляді:

- організаційна структура ради банку (розмір, членство, кваліфікація і комітети);
- ієрархія органів керівництва банку (% прямої участі у статутному капіталі);
- основна організаційна структура (структура бізнесових сфер, структура юридичної особи);
- інформація про структуру заохочень у банку (політика оплати праці, компенсації керівництву, премії, вибір акцій);
- характер і обсяг операцій з афілійованими організаціями і пов'язаними сторонами;
- звіт про поточну діяльність внутрішнього аудиту за рік та річна фінансова звітність перевірена зовнішнім аудитом.

Контролюючі органи Національного банку України мають усвідомлювати важливість корпоративного управління і його вплив на корпоративну діяльність, їм слід очікувати від банків запровадження організаційної структури, що включає належну систему незалежного

---

<sup>1</sup> Наприклад, Комітет Міжнародних Стандартів Бухгалтерського Обліку і Звітності визначає пов'язані сторони як „сторони, що здатні контролювати або здійснювати значний вплив(афілійовані особи). Такі стосунки включають: а) стосунки між материнською компанією і дочірніми компаніями; б) структури під загальним контролем; в) асоціативні компанії.

контролю. Це має забезпечити відповідальність і прозорість корпоративного управління.

Для уникнення погіршення фінансового стану банків Департаменту банківського регулювання та нагляду НБУ особливу увагу доречно зосередити на попереджувальних сигналах погіршення діяльності керівництва банку. Їм слід розглядати питання про надання вказівок банку щодо надійного корпоративного управління і перевіреної практики, яка має бути запроваджена.

Із вище дослідженого доцільно висловити думку про те, що надання аудиту статусу незалежності в системі фінансового контролю банків є актуальним явищем в сучасній системі менеджменту банківського середовища. Цьому сприяє зростання рівня прозорості власників та уникнення завуальованості операцій легалізації (відмиванню) доходів отриманих злочинним шляхом.

В статті теоретично обґрунтовано результати дослідження щодо визначення статусу незалежності аудиту та сприяння при цьому ефективності корпоративного управління в банках. Оскільки останнє враховує інтереси всіх акціонерів, в тому числі вкладників, чії інтереси можуть не завжди визнаватися.

Перспективним напрямом даного дослідження є використання в практиці визначених автором функцій і рекомендацій, які надають незалежність службі внутрішнього аудиту та зменшують тиск з боку Спостережної ради на аудиторські висновки про поточну діяльність банку.

### **Список використаних джерел**

1. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України [електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ від 20.03.1998 N114 (із доповненнями від 03.12.2001 року N 494). – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>
2. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України[електронний ресурс]: Постанова Правління Національного банку України від 28.03.2007 № 98. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>
3. Белуха Н.Т. Аудит: Учебник. – К.: «Знання». – 2000. – 769 с. – (Высшее образование XXI века).
4. Суйц В.П. Аудит : учебное пособие / В.П. Суйц, В.А. Ситникова. – 2-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2009. – 168 с. – (Среднее профессиональное образование).
5. Бутинець Ф.Ф., Малюга Н.М., Петренко Н.І. Аудит: стан і тенденції розвитку в Україні та світі: Монографія / За ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир, 2004. – 564 с.
6. Усач Б.Ф. Аудит за міжнародними стандартами: Монографія /. – К.: Знання, 2005. – 247 с.

7. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (проблеми теорії, організації, методології): Монографія / В.О. Шевчук. К.: КДТЕУ, 1998. – 371с.
8. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації Збірник наукових праць. Випуск 1 / Держ. ком. статистики України. ДАСОА; Ред. кол.: І.І. Пилипенко (гол.ред.) [та ін.]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008 – 133 с.
9. Буряк П. Ю. Концептуальні та методичні основи аудиту ефективності // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2009. – №16. – с.3-12
10. Верхоглядова Н.І., Олініченко І.В. Розвиток внутрішнього аудиту // Науковий вісник ПолтНТУ «Економіка і регіон». – 2009. – № 1(20) – с.136-139
11. Внутрішній аудит та внутрішній контроль в управлінні банком в умовах кризи // Банковський аудитор. – 2009. – №3(150). – с.4-9
12. Пантелєєв В. Підходи в організації та проведенні внутрішньогосподарського контролю // Науковий вісник ДАСОА. – 2008. – №2. – с.53-58
13. Пилипенко І.І., Шевчук В.О. Національна система аудиту: досвід становлення та спрямування розвитку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – №3. – с.5-13
14. Пилипенко І.І., Шевчук В.О. «15 років аудиту в Україні: досвід захисту інтересів суспільства і держави» // Аудитор України. – №06(134). – 2008. – с.16-20.
15. Пилипенко І.І., Шевчук В.О. Професійна компетентність фахівців з аудиту: освітні та наукові аспекти розвитку // Науковий вісник ДАСОА. – 2007. – №1. – с.4-12
16. Шевчук В.О. Макроекономічний контроль фінансового та банківського секторів національного господарства України // Вісник НБУ. – №5(39). – 1999. – с. 15-17